

11. Під безвірницький прожектор. Саботажники антирелігійного фронту(М.Калманович) // Безвірник. – 1929. – №8 (квітень). – с. 23-25.
12. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К., 1998. – с. 655-714.
13. Радянські свята і обряди в комуністичному вихованні / В.К. Борисенко, В.Ю. Келембетова, А.П. Обертинська та інші. – К.: Політвидав України, 1978. – 256 с.
14. Скільки коштує піп // Безвірник. – 1929. – №9 (травень). – с. 34.
15. Скільки коштує піп та церква // Безвірник. – 1929. – №6 (березень). – с. 40.
16. Сталь. Почин зроблено // Безвірник. – 1929. – №9 (травень). – с. 44.
17. Стасюк О. О. Деформація традиційної культури українців в кінці 20-х – на початку 30-х років ХХ ст.: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Спец.: 07. 00. 05 – етнологія. – К., 2007. –21с.
18. Сушко В.А. Поховальна обрядовість українців Слобожанщини ХІХ-ХХІ ст.: Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук.; спец. 07.00.05. – етнологія. – К., 2007.
19. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України).
20. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України).
21. Церковь наступаєт. – М.: Изд-во «Безбожников», 1928. – с. 2.
22. Щербаков В. Релігійне життя сучасного села. Релігійна й революційно-громадська обрядовість // Безвірник. – 1928. – №8-9 (серпень-вересень). – с. 52-60.

* * *

УДК 39:379.8 – 053.67(477.53)«18/19»

Л. Шаповал, М. Мельник

ТРАДИЦІЙНЕ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ У СЕЛАХ ПОЛТАВСЬКОГО РАЙОНУ В ХІХ – ХХ СТОЛІТТЯХ

Автори статті аналізують традиційні форми дозвілля молоді: «вулицю», «вечорниці», «досвітки», які є невід'ємною частиною соціо-нормативного побуту парубочої та дівочої громад у ХІХ – ХХ століттях на Полтавщині. Наголошується на розподілі прав та обов'язків у статевовікових групах полтавців у межах територіальних осередків

(кутків, хуторів, слобідок), де відбувалось громадське дозвілля молоді у святкові та буденні дні, зокрема види розваг та господарських робіт.

Ключові слова: українське дозвілля, статеві-вікові групи, «вулиця», «вечорниця», «досвітки», святкові та буденні дні, розваги, Полтавщина.

В українському селі історично склалася система дозвілля молоді, соціалізації особи – прилучення її до життєвих норм і цінностей колективу (громади). Традиційне громадське дозвілля українців проходило поза обрядовою сферою в межах статево-вікових руп і територіальних осередків (кутків, хуторів, слобідок). Це дитячі гурти, дівочі та парубочі громади, а формами дозвілля молоді були у літній період – «вулиця», «колодка», у зимовий – вечорниці, досвітки. «Місцями для громадського спілкування в сільській місцевості у XIX – першій половині XX століть були кутки, церква, корчма, шинок, базари, ярмарки, крамнички, лавки», – наголошують науковці: Гримич М. [15], Зяблюк Н. [4, 5], Воропай О. [2,3], Сироткін В. [17, 18], Павлюк С. [14], Кириченко В. [13], Іваннікова Л. [6], Л.Орел [16].

У XIX – XX століттях в Україні молодь досягнувши повноліття, об'єднувалась у статево-вікові групи – «дівочі» та «парубочі» громади. «Це був важливий соціалізуючий етап у житті людини, окрім розширення обсягу й кількості трудових і ритуальних обов'язків, розширення прав, він знаменував собою входження молодих людей у сільський соціум, у громаду повноправних членів. Молодіжні громади були інститутом підготовки до сімейного життя, організації дозвілля молоді й регулювання статевого взаємин, учасником духовного, церковного життя, середовищем для витворення особливої субкультури», – зазначає М. Гримич [15, с.215]. Вони мали свої звичаї і традиції й формувалися за територіальним принципом. Невеликі села мали одну парубочу громаду, а великі – кілька молодіжних громад, що утворювалися в окремих частинах села. В першій половині XX століття організаційна структура дівочих громад простежується менш чітко, оскільки, вони злилися з парубочими. Зібрання молоді на свято і в будень були спільними, тому виділялись громади по «кутках» (декілька вулиць чи частина однієї, де проживало багато молоді). В селах Полтавського району у XIX столітті «кутків» було декілька.

На чолі дівочої громади стояла старша дівчина – отаманша. На чолі парубочої громади був старший парубок – отаман чи береза [14, с.250]. Ватажка обирали раз на рік в молодіжних громадах. Отаман та отаманша були довіреними представниками своїх громад, вони залагоджували

сварки, влаштовували забави та мали вирішальний голос у прийнятті нових членів восени на свято Семена (14 вересня). В дівочій і парубочій громадах були свої харчові запаси і каси взаємодопомоги, які склалися зі внесків членів громади. Каси забезпечували релігійні потреби, покривали видатки для проведення свят і розваг [2, с.54].

До парубочої громади приймали захожих хлопців з інших сіл або молодняк («кашоїдів»), які, підрісши, заявляли своє бажання парубкувати. Щоб прийняти нового члена, треба мати згоду всієї громади. Громадська зрілість людини пов'язувалась із здатністю створити власну сім'ю й вести самостійне господарство. Шлюб передував період парубкування і дівування, який наступав для хлопців у 17–18 років і дівчат у 15–16 років. Процедура прийняття до парубочої громади «місцями зветься «коронуванням», яка імітує ритуал «всаджання» на коня, піднесення на князівство, на ватажківство» [4,с.224]. «Коронування» відбувалося так: кандидат у парубки з'являвся на збори громади, приносив кожному членові низький поклін і давав обіцянку: «Горілку пий, до дівчат ходиць і всіх добрих парубочих звичаїв дотримуватись!». Громада підхоплювала нового члена на руки і кілька разів підкидала вгору, співаючи хором: «Посіяли дівки льон...». Зв'язок цієї пісні з моментом «коронування», як вважає М. Грушевський, полягає в словах: «На конику удалець, що за диво удалець, наш Іван молодець!» [2, с.55]. Після цього ритуалу «коронований» ставив хлопцям могорич: кварту горілки або пива – це, як громада вирішить. Після могоричу безвусий «кашоїд» набував усіх прав парубоцтва: він міг запускати вуса, носити сиву шапку, заломивши її «пиріжком», і найголовніше, залицятися до дівчат і відвідувати вечорниці [2, с.55]. Крім прав, парубоча громада мала обов'язки перед сільською громадою. Найголовніші з них такі: будувати гойдалку на Великдень, колядувати з «Звіздою» на церкву під час Різдвяних свят, вирубувати хрест на льоду для проведення обряду на Водохреще.

До дівочої громади приймали без особливих ритуалів і без могоричу, але з умовою, що кандидатка вміє шити, прясти та вишивати. Таке вміння було необхідне, адже на вечорницях бути без діла не годиться [16, с.201]. Обов'язками дівочої громади, крім організації вечорниць і «вулиці» були такі: квітчати церкву перед великими святами, впорядковувати самітні гробки на цвинтарі перед поминанням мертвих і допомагати працюю старим та немічним у селі. У селах Полтавщини дівочі і парубочі громади зберігались до 1930-х років.

Однією з форм розваг молоді влітку в XIX – першій половині XX століть Україні була «вулиця», тобто вечорниці дівчат і хлопців простонеба. «Вулиця» збиралася в певному, заздалегідь призначеному місці: на майдані посеред села, на зеленому лузі, над річкою чи на леваді.

Вибір місяця залежив від місцевих обставин. За словами, Пастушенко Марії Леонтіївни 1932 р.н. (с.Бричківка), «молодь після «обжинок» збиралися біля ставка. Ходити на «вулицю», як і на досвітки та вечорниці мали право тільки визнані члени парубочої або дівочої громади чи «кутка». Побутував звичай, згідно з яким парубок вперше виходив на «вулицю» у скоромний день, а дівчина у пісний. Заборонялося ходити на «вулицю» покриткам, одруженим людям, переросткам-підліткам» [11].

Виходячи вперше протягом року на «вулицю», молодь дотримувалася певних звичаїв. Дівчата, наприклад, співали веснянки, на обраному місці закопували горщик каші, прибивали його шворнем і спалювали жмут соломи, водночас проганяючи зиму і розпочинаючи гуляння. На противагу досвіткам і вечорницям, сюди не брали з собою ручної роботи, а тільки відпочивали і розважалися. Починалася «вулиця» від Великодніх свят і тривала все літо – до дня Семена Стовпника. До початку польових робіт молодь збиралася що вечора, а коли починалася робота в полі, то тільки в неділю і в святкові дні. Звичайно, «вулиця» відбувалася весело й жваво: з музиками, танцями, а найбільше було пісень [16, с. 390]. Як стверджує О. Воропай: «вулиця» відбувалася весело й жваво з музиками, танцями, а найбільше було пісень. Кожний вечір, коли відбувалася «вулиця», над селом лунали пісні, а вечорами та пісня переходила в стихійну повінь. Ввечорі, як уже смеркало, першими на «вулицю» збиралися дівчата, зачинаючи співати» [3, с.51]. Пісня вихваляла дівчат і молодичь, а з хлопців насміхалася, оскільки, ходити в постолах – це сором, а парубки насправді ніколи не носили. Інша пісня «вулиці» вихваляє дівочу красу й насміхається над парубочою: «Дівоча краса на Дунаю прана, на сонці сушена, на столі качана, у скриню вложена на ключик замкнена, парубоча краса в баюрі сі прана, на вітрі сушена, на призьбі качана, в кабицю вложена, терном пришпилена» [3, с.52]. Починалася «вулиця» по Україні по-різному: це було пов'язано з погодою та господарськими заняттями людей. Як правило, початок вуличних зібрань припадав на ранню весну, коли вже розтанув сніг. Закінчувалася «вулиця» пізно восени, коли холод заганяв молодь у хату – на вечорниці та досвітки. Були окремо призначені пісні для «вулиці». Таку пісню погодилася нам відтворити Гарахно Марія Павлівна Гарахно 1928 р.н. (с. Жуки): «Чом вуленька не широкая? Чом травонька не зелена? Як мені зеленою бути, коли мене дівчата стопчуть жовтими чобітками, залізними підківками! Чом вуленька не широкая? Чом травонька не зелена? Як мені зеленою бути, коли мене молодичі стопчуть чорними чобітками, залізними підківками! Чом вуленька не широкая? Чом травонька не зелена? Як мені зеленого бути, коли мене парубки стопчуть постолаки-постолищами,волоками-волочищами!» [9]. Як бачимо, ця пісня вихваляє

дівчат і молодниць, а з хлопців насміхається, бо ж ходити в постолах – це був сором. Інша пісня, за словами Пастушенко Марії Леонтіївни 1932 р.н. (с.Бричківка), вихваляє дівочу красу й насміхається над парубочою: «Дівоча краса на Дунаю прана, на сонці сушена, на столі качана, у скриню вложена, на ключик замкнена. Парубоча краса в баюрі сі прана, на вітрі сушена, на призьбі качана, в кабицю вложена, терном пришпилена» [11]. Не завжди дівчата насміхалися над хлопцями в піснях, бувало навпаки – величали хлопців. Пісня, яку відтворила нам Каюн Аліса Андріївна 1935 р. н.: «А на чужій вулиці сміття та полова, а на нашій вулиці челядь чорноброва. А на нашій вулиці все рівно та рівно, вигравали парубки вороними кіньми. А на чужій вулиці все яри та кручі, вигравали чорти куці з вулиці ідучи» [10].

Хлопці сходилися на «вулицю» трохи пізніше дівчат. Наближаючись до вулиці, хлопці співають: «Ой, лугами йдемо, берегами йдемо, пасуться качата, гей, пасуться качата. Ой, туди ж ми йдемо, ой, туди ж ми йдемо, де гарні дівчата, ой, де гарні дівчата. Ой, лугами йдемо, берегами йдемо, а там вовки трублять, ой, там вовки трублять. Ой, туди ж ми йдемо, ой, туди ж ми йдемо, де нас вірно люблять, та де нас вірно люблять» [3, с. 53]. Прийшовши на вулицю, хлопці, як правило, не беруть участі в дівочих співах, а стають гуртом збоку і спостерігають за дівчатами. Але часом, як дівчата їм надокучають своїми глузливими піснями, кидаються в дівочий гурт і ніби хочуть дівчат розігнати, а насправді все це закінчується загальним сміхом, а потім музиками й танцями. На вулиці співають пісень, які висловлюють побажання одружитися й бути в парі з учасниками вулиці, називаючи їх за іменами. Найпопулярнішою пісню, що співали дівчата на вулиці, є та що змальовує журбу дівчини, котра боїться вийти заміж за нелюба: «Ой, на горі та город зряжен, на городі виноград сажан, там Маруся ходила, з виноградом говорила: «Винограду, виноградочку, прошу тебе на порадочку, прошу тебе та не зрадь мене, молодую та порадь мене: як я піду за нелюба, то не цвіти, виноград, красно, не роди та, виноград, рясно. А як я піду за милого, прошу тебе і сходи рано, прошу тебе цвіти красно, та й уроди ягідок рясно: ви, віточки, посихайтеся, ви, ягодки, посповняйтеся», – записано зі слів Бондар Галини Іванівни 1932 р.н. [7].

На «вулиці», дівчата виводили хороводи: «кругові» та «ключеві». До «кругових» належали такі хороводи, в час яких одна з дівчат усередині утвореного дівчатами кола зображувала рухами все те, про що вони співали. Після закінчення пісні дівчина ставала в коло, а на її місце виходила інша. До цього типу належали хороводи: «Перепілочка», «Подоляночка», «Король», «Нелюб», «Мак» [4, с. 226]. Наведемо приклад хороводу «Перепілочка»: дівчата стають у коло, беруться за руки,

повільно рухаються і співають: «Тут була, тут була перепілочка, тут була невеличка, а в перепілочки та голівка болить; а в перепілочки та животик болить; а в перепілочки та ніжка болить; а в перепілочки та колінце болить». При слові «болить» дівчина-перепілочка, що стоїть у колі, кривиться й хапається за місце, що «болить». Коло співає: «А в перепілочки та старий чоловік, він із торгу йде, батога несе, батога несе, бородою трясе». «Перепілочка» закриває рукавом очі і вдає, що плаче. «А в перепілочки молодий чоловік, молодий як іде, черевички несе!» «Перепілочка» весело сміється, стрибає й намагається вирватися з кола. Якщо це їй вдається, то на її місце стає інша дівчина і гра починається спочатку.

«Ключеві» хороводи виводили дівчата довгою лінією – «ключем». До таких належали: «Кривий танець», «Плетениця», «Зелений шум», «А ми просо сіяли», що виконувався двома ключами [13]. Як приклад ключового хороводу – «Вербовая дощечка»: Дівчата стають парами в два ряди, переплітають свої руки й утворюють живий «місток», по якому ходить маленька дівчинка. Такий місток міг тягнутися без кінця, бо та пара, по руках якої дівчинка пройшла, переходила наперед і знову підставляла свої руки. Цей хоровод супроводжувався піснюю.

У великих селах кожен «куток» мав свою «вулицю». Імпровізовані гурти з різних кутків намагалися переспівати один одного, тому серед молоді високо цінувалося вміння гарно заспівувати і виводити. Подекуди, до ранку селом лунали пісні. Ці співи розповідали про все, що тривожило молоді серця: розлуки й зустрічі, нарікання на людський поговор, натяки на ліричні взаємини, а серед дівчат – пісні про жіночу долю та життя родини. На «вулиці» проходило жваве спілкування, зароджувалися симпатії. Подарувати писанку на Великдень, обрізкати водою в «обливаний понеділок», провести дівчину додому після гуляння означало виразити свою прихильність. Крім пісень, танців і хороводів, під час «вулиці» виконувалися веселі забави, що їх знала молодь, яка ходила на заробітки у сусідні села чи до міста, приносила нові пісні й танці. Окрім «козачка», «метелиці», «горлиці», «гопака» та інших місцевих, українських танців, по Україні поширилися «полька», «краков'як», запозичені від поляків, росіян.

На «вулиці» проходили бійки парубків за дівчат, іноді хлопці ходили «куток на куток» чи й «село на село». Дорослі розцінювали це як розбійництво, але не карали, вважаючи це за один із неписаних законів «вулиці». За звичаєвим правом, парубки могли покарати дівчину за зраду – обмазати дьогтем ворота, безжально висміяти, бешкетувати довкола хати й на подвір'ї [12]. Природні умови впливають на характер вуличних пісень, але не лише окрема місцевість, село, куток мали свій

пісенний скарб, бо кожен зіспіваний гурт молоді творив свої варіанти мелодій і слів пісень, відомих у селі. Також, на «вулиці» не тільки співали й танцювали, а й розповідали казки, грали в різні ігри, залежно від пори року.

Наставала осінь з довгими вечорами, то для дозвілля молодь збиралася на вечорниці. Н. Зяблюк зазначає: «Вечорниці – узвичаєна форма дозвілля та осінньо-зимових вечірніх розваг парубків і дівчат, що відбувались у хаті самотньої жінки, бездітного подружжя чи в когось із дівчат. Тут оповідали новини, танцювали, співали, поєднучи дозвілля з роботою» [5]. Приміщення для вечорниць наймають дівчата, вони платять за нього, хлопці наймали музикантів. Зазвичай, збиралися в одній хаті, рідше – почергово у тих оселях, де була дівчина. За хату платилося печеним хлібом, пшоном, борошном, полотном, інколи грішми. Куток села й «вулиця» мала свою хату для проведення вечорниць. В хуторах було не менше, як дві хати для вечірніх зібрань молоді, бо вважалося, що ходити на вечорниці рідним братам чи рідним сестрам не годиться. Тривали вечорниці із 7 до 10-11 годин вечора. У влаштуванні вечорниць було чимало відмінностей від досвіток, оскільки, на вечорниці збиралися неодружені дівчата і хлопці для веселощів і знайомств. «Збиралися дівчата ввечері, як тільки стемніє. Прийшовши до хати і приготувавши в складчину вечерю (принесли борошно, сало, яйця), дівчата бралися за роботу: за столом вишивали, прями на полу, на лавках, сідали біля печі на розстеленому околоті. Якийсь час працювали мовчки, розмов було мало, хіба що двома словами перекинуться», – говорить Вібла Галина Федорівна, 1914 р.н., жителька с. Бричківка Полтавського району. Дівчата відвідували вечорниці у своєму селі і трималися гурту, а хлопцям дозволялося відвідувати усі вечорниці свого села та сусідніх [8].

Увійшовши до хати, парубки скидають шапки і вітаються до присутніх: «Добрий вечір всім у хаті! Йому відповідають: Доброго здоров'я! Але це в тому випадку, якщо дівчата вже не працюють. Якщо ж парубок застав дівчат за роботою, то замість привітання говорив: «Боже, помагай! Йому відповідали: Спасибі! Хлопці, також брали роботу – хто плів бриля, хто стругав ложку або шпички для галушок. Коли зійдуться хлопці, то дівчатам, звичайно, уже не до роботи. Часто на таких зібраннях молодь грала в різні ігри. Найвідомішими були: «Хрещик», «Горюдуб», «Візок», «Тісна баба», «Жмурки». Наприклад, гра-танець «Горюдуб» – вид старовинної весняної гри, що зберігає ознаки шлюбного звичаю – «умикання дівчини». Граючи у цю гру, той, хто горів, вимовляв таку формулу: «Горю, палаю, серцем страждаю, кого люблю, того спіймаю». Не горіти означало не бути закоханим, не кохати [4, с. 209]. «Джгут» – старовинна гра: «Парубки та дівчата сідають в коло, кожен з гравців

тримає у руках джгут, сплетений із хустки або чогось іншого. У середину кола кидають хустку або шапку, кожен із тих, хто сидить, має як найшвидше підняти її. Позад гравців ходить один із них б'є джгутом кожного, хто його торкнеться, промовляючи при цьому: «Кому раз, кому два, а кому нічого». Той, хто нічого не робить, тому за спину обережно кладуть джгут, його сусід одразу хапає його і провчає за бездіяльність, після чого кидає джгут у коло. Той, хто ходив із джгутом одягає шапку і сідає, а програвший робиться джгутовою і гра продовжується» [13, с.252]. «Ворон» – гра, у якій імітується напад цього птаха на курчат, яких захищає квочка. «Тісна баба» – старовинна гра, в якій ті, що сидять на кінцях лавки, тиснуть на тих, що сидять посередині. Намагаючись витіснити і зайняти їхнє місце. «Жмурки» – гра, під час якої один із учасників із зав'язаними очима ловить або відшукує інших. У народі її називали – «Панас»: обирали парубка Панаса, відводили до дверей із зав'язаними очима. Дівчата хлопали його по плечах, спині, примовляючи: «Панас, Панас, не ходи по нас, Панас, пізнай нас, лови нас». – Він починає ловити дівчат. Хлопець намагався упіймати ту дівчину, яка подобалася йому, яку кохає», – розповіла нам жителька села Супрунівка Полтавського району Аліса Андріївна Каюн 1935 р.н. [10].

Наголосимо, що вечорниці були буденні й святкові. Основою буденних вечорниць була робота дівчат за вишиванням, прядінням, шиттям, оскільки, від їхньої працьовитості залежало їхнє придане (посаг), адже вранці необхідно показати матері свою роботу, тому дівчата намагалися старанно виконувати доручене. На святкових вечорницях молодь танцювала, співала, тобто розважалася. Святкові вечорниці пов'язувалися з певною подією або ж святом.

Святкові вечорниці поділялися на: недільні (по неділях) весільні, празникові. Особливо весело проходили вечорниці у свята: на Катерини (7 грудня), Андрія Первозванного (13 грудня), Різдво (7 січня), Василя (14 січня), Водохреще (19 січня). Зокрема, від Різдва до Водохреща молодь розважалася (цей період називають «Грищами»). На Катерини дівчата сходилися в одній хаті, варили пшоняну кашу і заливали молоком з товченого насіння конопель. Як смеркало, брали кашу й макогона, йшли до воріт, стукали об ворота макогоном і примовляли: «Доле, доле! Йди до мене кашу їсти!» Потім, заносили кашу в хату, а самі йшли лічити в огорожі кілки, примовляючи: «Вдівець, молодець...» Який залишиться на краю, за такого дівчина вийде заміж. Після цього йшли попід хати слухати. Коли в хаті при розмові дівчина почує слово «сядь», то це означало, що цього року заміж не вийде, а коли скажуть у хаті «йди», «біжи», тоді вийде заміж [16, с. 76]. Потім, дівчата й хлопці сідали вечеряти. Спочатку їли кашу, а за нею все, що наготували. Після вечері

кожна дівчина виламає гілочку вишні: повернувшись додому, поставить її на покуті у воду (як розквітне до Різдва чи Василя, то дівчина вийде заміж). Найпоширенішим ворожінням на Андрія, – за словами Бондар Галини Іванівни 1932 р.н., – були «балабушки». Дівчата випікали, помічали їх, клали на лави, приводили від сусідів собаку. Чию першу балабушку собака візьме, то та дівчина перша вийде заміж, а в котрій не візьме, та не вийде. Вібла Галина Федорівна 1914 р. н. розповіла нам: «Дівчина свій чобіт скидала та й із заплющеними очима його від себе кидала. Коли кидала, то стояти на одному місці мала. А інші дівчата дивилися, в який бік чобіт носком упав, то з цього боку й буде її наречений» [8].

Респонденти Полтаського району називали види ворожінь: по паркану, на дровах, мисці з водою, насінні коноплі, на дзеркалі. У ворожбі на дзеркалі дівчина має бути сама в кімнаті. Треба сісти перед дзеркалом, а з обох боків дзеркала свічки засвітити й говорити: «Я тебе, дзеркало, питаю, з ким я своєю долю злучити маю? З'єднати з Іванком прошу, бо його в серденьку ношу». Тричі треба так казати, тоді відвернутися від дзеркала та із заплющеними очима промовляти: «Святий Андрію, допоможи, судженого мого покажи! Ворожу на свій вінок, прошу захисту від зірок! Дай, Боже, шлюбу дочекати, Мене з Іванком звінчати». Потім різко повернутися і на дзеркало подивитися, не жажнутися, адже в дзеркалі може не бути обличчя Івана, а іншого хлопця [11]. Як бачимо, на святкових вечорницях розваги переважали над працею. Вони були особливими: дівчата намагалися дізнатися про долю – ворожили, співали, гостилися. Вечорниці сьогодні – це концерти на сцені, в яких найчастіше беруть участь літні люди. Це пояснюється тим, що в селах мало молоді, яка залишилася, тягнеться до міської культури. Провівши соціологічне опитування 100 респондентів Полтавського району Полтавської області, ми дізналися, що 82% знають про «вечорниці». 84% були переконані, що зібрання молоді – це лише розвага. 8% змогли згадати по одній грі, більше згадували пісень – 21%. На запитання: «Чи цікаво було б Вам відвідати інсценізацію вечорниць?» – два респонденти відповіли негативно. Виявляється серед опитаних 44% готові особисто взяти участь у вечорницях.

Отже, що традиційне дозвілля молоді Полтавського району було засобом фізичного та розумового розвитку, соціалізації юнаків та дівчат. У контексті дозвілля сільської молоді («вулиця», вечорниці), формувалася система моральних та етичних законів сільської громади, духовні цінності та культурні надбання українського народу. В першій половині ХХ століття в Україні організаційна структура дівочих громад, зокрема на досліджуваній території простежується менш чітко, оскільки, вони

повсюдно злилися з парубочими. У ХІХ столітті «вулиця» в українському селі – це форма розваги й спілкування молоді, як така, не припинила існування й сьогодні, але дуже змінилася. Місце зустрічі сільської молоді – клуб, на Великодні свята – церква. Якщо раніше музикою й співами «вулиця» забезпечувала себе сама, то нині вдаються до технічних засобів. Це збіднює наш співучий народ і приглушує творчу ініціативу молодих дівчат і хлопців. Здавна відомо, що найкраща народна музика, танці, пісні, перекази, легенди, жартівливі оповідання, приповідки, прислів'я, загадки виникали саме там. На відміну від «вулиці» вечорниці – звичасна форма дозвілля, спілкування молоді, оперта на трудову і розважальну основу. Кожна місцевість мала своє забарвлення вечорниць з піснями, танцями, звичаями. Все це створювалося в процесі молодіжного спілкування, тривалого перебування разом, творчої ініціативи кожного. На сьогодні більшість звичаїв традиційного дозвілля молоді втрачено. Вихід із цієї ситуації, очевидно, слід вбачати у проведенні етнографічних виховних заходів, створенні молодіжних клубів за інтересами, де можна було б спілкуватися, займатися рукоділлям, розважатися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян / Василь Балушок. – Львів ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1998. – 216 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / Олекса Воропай. – Т.1. – Мюнхен:Українське вид-во, 1958. – 455 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / Олекса Воропай. – Т.2. – Мюнхен:Українське вид-во, 1958. – 467 с.
4. Зяблюк Н. Вечорниці / Н. Зяблюк // Українознавство : посібник. – К., 1994. – с. 223 – 228.
5. Зяблюк Н. Вечорниці – улюблена розвага української молоді [Електронний ресурс] / Н. с. Зяблюк. – Режим доступу <http://storinkam.kiev.ua/article.php?id=456>. – Назва з екрана.
6. Іваннікова Л. Вечорниці. А що після них? / Л. Іваннікова. – К.: [б. в.], 2008. – 72 с.
7. Інформатор Бондар Галина Іванівна 1932 р.н. : [Інтерв'ю].
8. Інформатор Вібла Галина Федорівна, 1914 р.н. : [Інтерв'ю].
9. Інформатор Гарахно Марія Павлівна 1928 р.н. : [Інтерв'ю].
10. Інформатор Каюн Аліса Андріївна 1935 р.н. : [Інтерв'ю].
11. Інформатор Пастушенко Марія Леонтіївна 1932 р.н. : [Інтерв'ю].
12. Килимник с. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : [у 3 кн., 6 т.] / Степан Килимник. – К. : Обереги, 1994. – Кн. 1, т. 2 : (Весняний цикл). – 400 с.

13. Кириченко В. І. Традиційне дозвілля української молоді [Електронний ресурс] / В. І. Кириченко. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream>. – Назва з екрана.
14. Павлюк С. Громадські стосунки у поза виробничій сфері / С. Павлюк // Українське народознавство: навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка; передм. М. Г. Жулинського. – 3-тє вид. – К.: Знання, 2006. – с. 248–251.
15. Гримич М. Статтєво-вікова стратифікація / Марина Гримич // Українська етнологія : навч. посіб. / за ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – с. 210–220.
16. Українська родина. Родинний і громадський побут / упоряд. Л. Орел. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2000. – 423 с.
17. Сироткін В. Святкове дозвілля громади / Володимир Сироткін // Українці: іст.-етнограф. моногр.: у 2 кн. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – с. 383–386.
18. Сироткін В. Центри громадського життя / В. Сироткін / Володимир Сироткін // Українці: іст. – етнограф. моногр.: у 2 кн. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – с. 377–382.

* * *

УДК 391:316.334.56(477-25+477.53-25) «18/19»

М. Олійник

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОДЯГУ З УКРАЇНСЬКИМ ПОЗНАЧЕННЯМ ДЛЯ МІСЬКИХ СПОЖИВАЧІВ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ КИЄВА ТА ПОЛТАВИ)

Стаття присвячена висвітленню початку введення в міську традицію споживання вбрання, яке передавало зв'язок з українською культурою. На початку статті проводиться історіографічний огляд вивчення цього питання. В даній розвідці вивчається генезис появи нової етнокультурної традиції використання вбрання з українським позначенням та аналізуються основні організаційні складові цього явища. Дослідження проводиться на матеріалах організації модернізованого кустарного виробництва, координаційними центрами якого були Київ та Полтава в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: українське вбрання, одяг з українським позначенням, кустарні осередки з виготовлення одягу.